

2. Лі Хан. Характеристика структурної організації творчої педагогічної позиції майбутнього вчителя образотворчого мистецтва // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць. Випуск 30 (40) / Ред. кол. : Н.В.Гузій (відп. ред.). Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2018. С. 11–16.

УДК 378.147.78:371

Булатова Л. О.,
м. Суми

ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА

У статті висвітлено низку важливих аспектів виконавсько-комунікативної діяльності сучасного хорового диригента.

Ключові слова: виконавсько-хорова діяльність, хормейстер, музична комунікативна взаємодія, компетентнісний підхід, комунікативна компетентність.

Булатова Л. А. Особенности коммуникативной компетентности хорового дирижера. В статье освещен ряд важных аспектов исполнительско-коммуникативной деятельности современного хорового дирижера.

Ключевые слова: исполнительско-хоровая деятельность, хормейстер, музыкальное коммуникативное взаимодействие, компетентностный подход, коммуникативная компетентность.

Bulatova L. O. Features of the communicative competence of the choir conductor. The article highlights a number of important aspects of the performing-communicative activity of the contemporary choral conductor. Musical-communicative interaction is shown as a multifaceted, complex process of spiritual and psychological communication between its participants in the joint decision of artistic and creative tasks. The essence of the communicative competence of the choirmaster is considered. Competence is presented as a complex integrative quality of the individual, which promotes readiness to carry out certain activities. Practical activity is substantiated as dominant in the formation of the communicative competence of the choir conductor. The essence of the phenomenon of communicative art is emphasized through the prism of psychological peculiarities of his perception. The specificity of the communicative interaction of conductor and performers is shown, which is manifested in establishing the limits of external and internal contact. Communicative actions of the conductor are presented as necessary components of the structure of his professional readiness in solving artistic and socio-cultural problems. The specific features and features of vocal-choral activity, which determine the peculiarities of the communicative competence of conductor-choirmaster, are emphasized. It is emphasized that the communicative competence of the conductor is formed in the unity of theoretical and practical training and contains knowledge, practical skills, attitude, experience of activity and behavioral models of personality.

Key words: performance-choral activity, choirmaster, musical communicative interaction, competence-oriented approach, communicative competence.

Постановка проблеми. Вимоги сучасного суспільства до освіти зумовлені тими глобальними змінами, які пов'язані зі швидкими інтеграційними процесами, що відбуваються сьогодні в світі, переосмисленням ролі особистості, характеру її свідомості, якостей, потреб, культурних пріоритетів, професійного потенціалу у вирішенні завдань розбудови нового комфортного середовища життєдіяльності, творчості, самореалізації. Значне місце в цьому процесі належить мистецтву як носію духовних цінностей, засобу комунікації між різними культурами, збереження й оновлення ціннісного досвіду.

Особливе місце завдяки своїм морально-естетичним можливостям, унікальній спроможності відроджувати, оновлювати і по-новому транслиувати художні цінності займає хорове мистецтво. Завдяки масовому характеру, зв'язку зі словом, емоційно-комунікативним характером взаємодії хоровий спів стає важливим підґрунтям збагачення і оновлення духовного досвіду суспільства. Налагодження музичної комунікації засобами хорового виконавства відкриває можливість створення суспільно необхідних емоцій і переживань, опанування нових способів освоєння художніх цінностей, актуалізації потреби діалогу як з мистецтвом, так і з оточуючим світом.

Оскільки музична комунікація є процесом активної взаємодії різних суб'єктів комунікації, то від диригента як організатора цього процесу багато в чому залежить успішність такої співтворчості. Тож проблема формування комунікативної компетентності сучасного хорового диригента є надзвичайно важливою і своєчасною.

Посилення ролі комунікативного складника у взаємодії диригента і хорового колективу пояснюється необхідністю не тільки донести до виконавців задовану інформацію, «відкрити» для них художню сутність, образний зміст, емоційну глибину художніх смислів музичного твору, але й створити необхідний комунікативний простір між виконавцями і слухачами. Тим більше, що сьогодні ми спостерігаємо суттєві зміни не тільки в самій музиці та її мові, підвищену експресивність передачі художньої інформації, варіативність трактування й відтворення образного змісту, але й зміни у формах організації музично-виконавського простору.

Все це актуалізує необхідність висвітлення особливостей виконавсько-комунікативної діяльності сучасного хормейстера крізь призму компетентнісного підходу, оскільки фахові компетенції є тими індикаторами, що дозволяють визначити готовність майбутнього хормейстера до подальшого особистісного і професійного самовияву й розвитку, творчого розв'язання поставлених завдань у нових ситуаціях.

Аналіз наукових досліджень. Компетентнісний підхід останнім часом стає все більш поширеним і претендує на роль концептуальної освітньої політики, яка здійснюється як державами, так і впливовими міжнародними організаціями, підсилює практичну орієнтацію освіти, підкреслює значення досвіду, умінь і навичок, що спираються на наукові знання [8].

Ідеї компетентнісного підходу в освіті є предметом наукового пошуку багатьох учених, серед яких В. Болотов, І. Зімяня, В. Красівський, В. Серіков, А. Хуторський та ін. Аналіз сутності зазначеного феномена, характеристики його складників знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, В. Ягупова; сучасні тенденції розвитку змісту освіти у зарубіжних країнах аналізувалися О. Овчарук, Я. Кодлюк, К. Корсаком;

узагальнення сутності компетентності в освітньому просторі зробили такі вітчизняні вчені, як І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, О. Локшина, А. Кузьмінський, В. Луговий, Г. Малик, Н. Побірченко, С. Трубачова, М. Чобітько та ін. Серед зарубіжних учених, хто розробляв теорію компетентнісного підходу в освіті, варто відзначити Р. Бадера, Д. Мертенса, Б. Оскарсона, А. Шелтена.

Значний внесок у формування професійних компетенцій, зокрема майбутніх хормейстерів, зробили Б. Тевлін, М. Осенев, В. Самарин, Я. Сверлюк, В. Живов, Л. П. Василевська-Скупа та ін. Та при цьому, дослідження саме комунікативної компетентності хорового диригента ще потребує подальшого вивчення.

Тож **мета статті** – розглянути сутність комунікативної компетентності хорового диригента крізь призму особливостей виконавсько-хорової діяльності.

Виклад основного матеріалу. Компетентнісний підхід у вітчизняній освіті розглядається як одна з підстав оновлення сучасної освіти, оскільки дозволяє ліквідувати розрив між когнітивним, діяльнісним і особистісним рівнями розвитку майбутнього фахівця. Він припускає формування такого нового змісту освіти, який би не зводився лише до його знаннево-орієнтованого компоненту, а охоплював би цілісний індивідуальний досвід вирішення майбутніми фахівцями життєвих і професійних проблем, виконання ключових (тобто таких, що належать до багатьох соціальних сфер) функцій, соціальних і професійних ролей на підставі здобуття відповідних компетенцій [10].

Компетентнісний підхід науковці (Д. Іванов, О. Окуловський) розглядають як спробу привести у відповідність рівень освіти необхідного фахівця і потреби ринку праці. Тобто, акцентується увага на результаті навчання, причому в якості результату розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини на її основі адекватно діяти в різних ситуаціях (зокрема і в ситуації невизначеності) [3,17]. Підкреслюється також, що компетентність охоплює не тільки когнітивну та операціонально-технологічну складники, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить результати навчання, систему ціннісних орієнтацій тощо [2].

Зазначимо, що поняття "компетенція" пов'язується із галуззю умінь, а не знань. Так, *компетенція* – це загальна здібність особистості, що ґрунтується на знаннях, досвіді, цінностях, нахилах і набувається в процесі навчання. Бути компетентним – означає бути вченим, або освіченим. Натомість *компетентність* – це складна інтегративна якість особистості, що сприяє готовності здійснювати певну діяльність [5, с. 510].

Отже, компетентнісний підхід оперує двома базовими поняттями: компетенція (сукупність якостей особистості, узагальнених інтелектуальних, професійних, комунікативних, методологічних, світоглядних та інших умінь) і компетентність (володіння відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї і предмета діяльності). Завдяки введенню поняття «компетенція» в практику підготовки хорового диригента є можливість вирішити питання із подолання значних труднощів щодо реалізації набору теоретичних знань, якими оволодів молодий фахівець під час розв'язання конкретних завдань або проблемних ситуацій. Специфіку компетентнісного навчання науковці вбачають в тому, що «простежуються умови походження цього знання». Тобто, в основі методики лежить навчання за допомогою діяльності.

Тож говорячи про формування комунікативної компетентності хорового диригента, саме практична діяльність (вокально-хорова й концертно-виконавська) має бути домінантною у його професійній підготовці. Трансформація теоретичних знань в реальні уміння відбувається в процесі самостійної практичної роботи з хоровим колективом. При цьому саме в процесі практичної виконавсько-хорової діяльності усвідомлюються і опановуються різні нюанси і особливості реалізації теоретичних знань у конкретних умовах, набувається досвід міжсуб'єктної взаємодії. Отже, комунікативна компетентність диригента формується в єдності теоретичного і практичного навчання і містить знання, практичні уміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Не зайвим буде зазначити, що питання комунікативної взаємодії диригента і творчого колективу постійно привертало увагу науковців (Б. Ломова, Г. Єржемського, О. Полякова, Б. Гріна, Т. Смирнової, Л. П. Василевської-Скупої, Є. М. Бондар), а також видатних диригентів (К. Пігрова, В. Соколова, Г. Струве, К. Птиці, І. Мусіна, Д. Харта, М. Преслера, Р. Тоунера, Д. Баренбойма, Т. Скіперса, Л. Бернштейна та ін.). На нашу думку, така зацікавленість пов'язана, перш за все, зі специфікою колективного характеру виконавської діяльності, особливим механізмом здійснення музичної комунікації, поліваріатністю сприймання художньої інформації та її інтерпретації.

Отже, ми виходимо з того, що комунікація – це засіб діяльності, який полегшує взаємне пристосування поведінки людей. При цьому, різні рухи та звуки стають комунікативними, коли використовуються в ситуаціях взаємодії [13, с.126].

Хорова музика завжди була важливим соціокультурним явищем, відображенням колективних та особистісних світоглядів. На пріоритетності вокально-хорової діяльності в процесі розвитку музичної культури народу наголошували М. Лисенко, К. Стеценко, М. Леонтович, Б. Яворський, Б. Асаф'єв, Г. Струве, Д. Кабалевський, Е. Печерська та ін. Актуальними і значущими щодо ролі хорового мистецтва та диригентських умінь хормейстера залишаються погляди Б. Яворського і Б. Асаф'єва. Підкреслюючи музично-соціальну і художньо-виховну функцію хорової роботи, автори наголошували на важливості співтворчості диригента і виконавців у розкритті і відтворенні творчого задуму автора. Вважається, що теорію спілкування в галузі вокально-хорової діяльності започаткував Б. Асаф'єв, який наголошував, що диригент опосередковує комунікативну дію між музичним твором і виконавцями, виконавцями та слухачами. Тобто, диригент як представник колективної художньої свідомості, фокусуючи в собі всю виконавсько-творчу колективну енергію та переосмисливши й збагативши її своїм досвідом, знаннями, емоціями, цінностями, транслює вже оновлену інформацію слухачеві.

Розглядаючи виконавсько-комунікативну діяльність диригента, не можна не відзначити, що музичне мистецтво як і мистецтво взагалі за своєю сутністю само є спілкуванням (Д. Аннабел, Г. Ансделл, Д. Бамбергер, М. Баррет, Р. Мак Дональд, М. Павлицевик, М. Баррет, М. Каган, Ю. Лукін, В. Медушевський, С. Раппопорт, К. Сауер, та ін.), адже структура мистецького твору завжди розрахована на майбутній діалог автора з реципієнтом. Під час цього діалогу інформація не просто «посилається», а народжується в процесі спілкування митця і слухача і виступає як «плід їх сумісної активності» [11, с.241].

Водночас усвідомлення сутності феномену комунікативності мистецтва можливе на основі вивчення психологічних особливостей його сприйняття, які ретельно розглядалися в працях Б. Асаф'єва, Б. Теплова, Є. Назайкинського, С. Раппопорта, В. Медушевського, А. Костюка, О. Рудницької. Музичне сприйняття, на думку

О. Рудницької, є найсуттєвішою ланкою піднесення пізнавально-виховного впливу музики, яка зумовлює розумово-почуттєву активність спілкування особистості з мистецьким твором. Автор підкреслює, що художні твори, узагальнено відтворюючи різноманітні ситуації взаємин людей, моделюючи сам процес їх стосунків, досягають виняткової глибини й повноти у розкритті форм і шляхів людського спілкування, психологічного аналізу його сутності [9].

Разом з тим для майбутнього фахівця важливий не тільки інтелектуально-творчий діалог з автором і героями творів, а ще й міжсуб'єктне спілкування диригента з виконавцями. Тож, у цьому процесі надзвичайно важливою є особистість лідера, який об'єднує колектив виконавців жестами, енергією, силою духа. Отже, диригент як організатор спілкування відповідальний не тільки за розуміння виконавцями композиторського наміру, але й за уміння донести його до слухачів. Тобто, художнє спілкування передбачає процес вироблення нової інформації, загальної для тих, хто спілкується, такої, що породжує їх духовну спільність або підсилює ступінь цієї спільності. Учасники спілкування завжди виступають активними і вільними партнерами, котрі відкривають один одному свою справжню сутність [12].

Водночас у процесі музичної комунікації відбувається як прямий, так і зворотний зв'язок, коли кожне повідомлення розраховане на його інтерпретацію співучасником (будь-то автор твору і реципієнт – диригент, автор твору і реципієнт – виконавець, диригент – виконавець – слухач), і повернення його в збагаченому, інтерпретованому вигляді для подальшої аналогічної обробки.

Тож процес відтворення музичної звучності є музично-виконавським спілкуванням. Для диригента під час виконавсько-хорової діяльності важливо враховувати специфіку комунікативної взаємодії, що зумовлена єдністю необхідних складників спілкування: міжособистісної (відображення взаємодії хормейстера з безпосереднім оточенням), когнітивної (пізнання співрозмовника), комунікативно-інформаційної (обміну уявленнями, ідеями, інтересами, почуттями, настановами), емотивної (вираження емоцій, настроїв і почуттів, що сприяє взаємним відносинам) і конативної (узгодження внутрішніх і зовнішніх суперечностей) [14, с. 364].

Тобто, під час співпраці диригента і хорового колективу домінантною стає його здатність застосовувати необхідні комунікативні засоби, що спрямовуються на донесення до виконавців закодованої інформації, «відкриття» для них художньої сутності, образного змісту, емоційної глибини художніх смислів музичного твору. Це активізує необхідність встановлення як зовнішнього (зорове сприйняття комунікантів і слуховий контакт), так і внутрішнього (взаєморозуміння) контактів. Тож можна сказати, що сутністю комунікативної взаємодії є інформаційні процеси, а механізмом досягнення мети – взаємний психологічний вплив. Саме комунікативні дії диригента, поряд з його професійними і особистісними якостями є домінантними в структурі його фахової готовності у вирішенні як художніх, так і соціально-культурних завдань.

Розглядаючи комунікативну компетентність у контексті хорового виконавства, важливо акцентувати увагу на найбільш суттєвих специфічних рисах цього виду музично-творчої діяльності, що характеризують його якісний бік. По-перше, специфіка самого інструмента (людський голос), який є джерелом звучання і пов'язаний з думками та емоціями людини; по-друге, синтетичність жанру, тобто зв'язок музичного і вербального видів комунікації; по-третє, колективний принцип музикування, де диригент як керівник та інтерпретатор забезпечує успішність творчої взаємодії. Отже, здатність хормейстера «читати» інформацію, що несе голос виконавця, корегувати її (через використання різноманітних відтінків тембру, характер звуковибудування, виразність штрихової палітри, узгодження експресивності відтворення інтонацій і музичних фраз тощо) є необхідною у налагодженні діалогу з виконавцями. Тим більше, що такі коригуючі дії диригента свідчать про його реакцію на повідомлення від виконавців і водночас виконують функцію зворотного зв'язку, посилюючи їм відповідь у вигляді специфічних сигналів (жести, міміка, рухи тіла тощо). Завдяки цьому досягається «суб'єктна рівність» учасників спілкування як носіїв творчої активності, художньої цілеспрямованості та вибірковості поведінки» (М. Каган). Таким чином, музично-комунікативну взаємодію можна представити як багатогранний, складний процес духовно-психологічного зв'язку між її учасниками у спільному вирішенні художньо-творчих завдань.

Тож розглядаючи комунікативну компетентність хорового диригента, акцентуємо увагу на *комунікативних* *уміннях*, що складають основу його комунікативної культури. Комунікативні вміння – це інтегративна властивість особистості, котра розвивається на підґрунті раніше засвоєних знань і навичок, виявляється у здатності ефективно виконувати комунікативну діяльність у нових ситуаціях (Л. Петровська, Т. Шепеленко, Т. Яценко). При визначенні комунікативних умінь диригента важливим, на нашу думку, є врахування комунікативних функцій спілкування, що проявляються під час взаємодії диригента та колективу, серед яких: інформаційно-комунікативна (передача інформації та прийом, тобто інформаційна взаємодія між людьми, де інформація передається, приймається, а також формується), регуляційно-комунікативна (регуляції поведінки та діяльності) та афективна (стосується емоційної сфери людини, де спілкування є важливою детермінантою її емоційних станів) [7, с. 220]. Тож, слід зазначити, що комунікативна компетентність диригента, враховуючи означені функції комунікативної взаємодії, має охоплювати цілий комплекс комунікативних умінь, навичок, знань, здібностей і якостей.

Одними із головних умінь комунікації диригента з хоровим колективом є уміння, що забезпечують якість вербального повідомлення (від лат. *verbalis* – словесний). Вживання мови є важливим, оскільки вона водночас є і носієм знань, і знаряддям комунікативно-пізнавальної діяльності. Серед цієї групи комунікативних умінь хормейстера, на нашу думку, слід виділити такі: уміння доступно і обґрунтовано розкрити задум композитора і донести власне бачення його художньої виконавської інтерпретації, створювати відповідні асоціації, переконливо пояснювати пріоритетність тих чи інших засобів виразності під час співу, лаконічно і зрозуміло корегувати вокально-хорову звучність, використовувати відповідну до виконавсько-хорової діяльності професійну термінологію, корегувати емоційність висловлювань залежно від художньо-виконавської мети і комунікативної ситуації. Водночас вміння знайти контакт з колективом музикантів і виробити з ними систему робочого, творчого спілкування забезпечується вольовими й сугестивними якостями хормейстера.

Важливо також акцентувати увагу на художньому аспекті мовлення хормейстера. Художнє мовлення є особливими мовленнєвими діями, що спираються на знакову систему художньої мови і мають особливий вплив на свідомість людей, а саме: вони пробуджують естетичну реакцію (оцінку), активізують фантазію та образно-розумові дії, викликають яскраві емоційні переживання, загалом – створюють художнє враження. Тобто, художнє мовлення є особливим видом мовленнєвої практики (вербальної та паравербальної) і має усі необхідні властивості мовлення як такого

[6]. У випадку диригентської діяльності мовна компетенція включає також знакові та смислові функції жесту, міміки, пантоміміки.

Поряд з вербальними засобами, як свідчить виконавсько-хорова практика, важливу роль у комунікативному спілкуванні диригента з колективом співаків відіграють також немовні (невербальні) засоби, серед яких важливими є візуальні (жести – рухи рук, ніг; міміка – рухи м'язів обличчя; пантоміміка – рухи тіла, особливості ходи, пози, постава, посадка голови; проксемика – просторова і тимчасова організація спілкування; візуальний контакт – напрям погляду, вираз очей). Специфіка використання їх зумовлена як художньо-образним змістом того чи іншого хорового твору, так і індивідуальним виконавським стилем самого диригента.

Отже, художньо-мовленнєві уміння хормейстера складаються з риторичних, художньо-аналітичних, вербально-метафоричних, мімічних умінь, а також умінь застосування жесту, пластики рухів [6]. Таким чином, комунікативні вміння – це цілий комплекс мовленнєвих, мануальних, мімічних, технічних, пластично-рухових, артистичних засобів, які забезпечують успішність керування хоровим колективом. Тож, можна сказати, що комунікативне мовлення диригента є синтезованою дією. Поряд з цим науковці [6] наголошують, що хоровому диригенту важливо удосконалювати власну музичну артикуляцію як засобу синтаксичної організації мовлення, що виявляється в умінні ясно членувати «інтонаційно-мовленнєвий струм», виділяти в ньому речення, підкреслювати синтаксичну структуру усіма існуючими артикуляційними засобами: паузами, уповільненнями або прискореннями, затиханням або посиленням гучності, зв'язаним або відокремленим вимовлянням словосполучень, складів і слів.

Отже, вербальні комунікативні компетенції – це не тільки здатність диригента через мовлення розкрити сутність, ідею художнього задуму композитора, створити словом образні характеристики, викликати необхідні асоціації, здатність впливати й переконувати, а й головне – уміння обирати вербальні засоби відповідно до особливостей комунікативної ситуації, поставлених художньо-виконавських завдань, встановлювати діалог як з виконавцями, так і слухачами.

Загалом результативність музично-комунікативного процесу базується не тільки на певному рівні музичної культури, світогляду, фахової майстерності диригента, а й комплексі специфічних диригентських якостей, і незаперечно – досвіді художньо-творчого спілкування. При цьому, особливо важливим моментом виконавської діяльності диригента є здатність створювати і передавати слухачеві емоційну природу музичного твору, що вимагає від хормейстера відповідної психологічної пристосованості, емоційної гнучкості, своєрідної почуттєвої лабільності [1]. Під час музичної комунікації рухи хормейстера як провідні носії художньої інформації у процесі виконання твору своєю пластичною виразністю визначають не тільки окремі музичні елементи: метроритмічні, агогічно-динамічні, характер звуковидобування, а й передають художньо-емоційне ставлення до музичного твору. Тобто, для митця важливим є налагодити зі слухачами душевний контакт, викликати їх співчуття, співпереживання, вступити з ними в духовну взаємодію, стимулюючи їхню активність і спрямовуючи до співтворчості [4].

Тож, слід виділити таку важливу комунікативну компетенцію, як здатність диригента засобами мануальної техніки створювати і передавати емоційні смисли художнього задуму композитора виконавцям, «відкривати» їх слухачу, збагачуючи емоційні переживання новим чуттєвим досвідом і водночас коригувати власний психо-емоційний стан під час виконавсько-хорової діяльності.

Висновки. Таким чином, переосмислення виховного потенціалу хорового мистецтва, його комунікативних можливостей у розширенні меж пізнання оточуючого світу, сприйняття і осмислення художньої інформації, збагачення емоційно-почуттєвої культури, особливої трансляції художніх цінностей актуалізувало потребу у новому обличчі сучасного хорового диригента, збагачення його особистісних і професійних якостей, серед яких комунікативна компетентність набула особливого значення.

Комунікативна компетентність є інтегративною якістю особистості, що забезпечується єдністю мисленнєвих, емоційних, вольових і технологічних процесів. Вона, як необхідна складова готовності хорового диригента до виконавсько-хорової діяльності, є важливим механізмом створення нових форм і способів художньо-творчого спілкування та міжособистісної співпраці з колективом виконавців, налагодження діалогу із слухачами.

Завдяки комунікативній компетентності хормейстер має можливість: забезпечити інтелектуально-творчий взаємозв'язок між усіма учасниками культурного діалогу, «прийняття» ними нових умов протікання художньо-пізнавального процесу; стимулювати набуття нових уявлень про мистецькі цінності, по-новому осмислювати й опановувати їх; активізувати потребу виконавців і слухачів до самопізнання, творення себе під впливом отриманих музичних вражень. Володіння комунікативними компетенціями дозволяє хормейстеру створювати необхідні умови уникнення стереотипності «читання» та оцінювання музичних текстів учасниками спілкування, сприяти руйнації уявлень про обмежені можливості хорового виконавства у створенні нових форм активізації інтелектуально-чуттєвого пізнання оточуючого світу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваврик Р. В. Майстерність як універсальна проблема музично-виконавського мистецтва // Військово-диригентська майстерність, культурологічні та художньо-інтерпретаційні аспекти. Львів, 2008. С. 5–11.
2. Глузман О. В. Базові компетентності: сутність та значення в життєвому успіху особистості // Педагогіка і психологія. 2009. № 2. С. 51–61.
3. Иванов Д. А. Компетенции и компетентностный подход в современном образовании // Завуч для администрации школ. Київ, 2008. № 1.
4. Каган М. С. Мир общения: Проблема межсубъектных отношений. Москва: Политиздат, 1988. 319 с.
5. Карпенчук С. Г. Філософія освіти (загальна теорія педагогіки): монографія. Київ: Видавничий дім "Слово", 2013. 687 с.
6. Лесник О. С. Дослідження рівня сформованості художньо-мовленнєвих умінь майбутніх учителів музики на основі хормейстерської підготовки // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14. Теорія і методика мистецької освіти: Збірник наукових праць. Вип. 7 (12). Київ: НПУ, 2009. С. 105–111.

7. Ломов Б. Ф. Психологические процессы и общения // Методологические проблемы социальной психологии. Москва: Наука, 1975. С. 106–123.
8. Нагач М. Підготовка майбутніх учителів у школах професійного розвитку в США : автореф. дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Київ, 2008. 21 с.
9. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: Навч. посібник. Київ: ІЗМН, 1998. 248 с.
10. Сембрат А. Теоретична і дидактична філологія. Серія «Педагогіка». Випуск 24, 2017. Київ, 2017. С. 175–183.
11. Сивазьянов А. Проблема мышечной свободы дирижера хора. Москва: Музыка, 1983. 253 с.
12. Сипченко І. В. Формування досвіду художньо-педагогічного спілкування майбутнього вчителя музики: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. Київ, 1997. 25 с.
13. Шибутани Г. Социальная психология. Москва: Прогресс, 1981. 126 с.
14. Шморгун Л. Г. Менеджмент організацій: Навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 452 с.

УДК 378.147:784.1.071.2:005.336.5

Гариленко Ю. Д.,
м. Суми

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ДИРИГЕНТА ХОРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті актуалізовано проблему формування професійно-особистісних якостей майбутнього диригента хору. Проаналізовано різні наукові джерела, а саме: праці з філософії, психології, соціології, мистецтвознавства та музичної педагогіки. Визначено сутність понять «якість», «особистісні якості», «професійно-особистісні якості». Висвітлено номенклатуру професійно-особистісних якостей майбутнього диригента хору, важливими складниками якої є: комунікативність, артистичність, емоційність і воля.

Ключові слова: якість, особистісна якість, професійно-особистісна якість, майбутній диригент хору, професійна діяльність, комунікативність, артистичність, емоційність, воля.

Гариленко Ю. Д. Формирование профессионально-личностных качеств будущего дирижера хора: теоретический аспект. В статье актуализировано проблему формирования профессионально-личностных качеств будущего дирижера хора. Проанализировано разные научные источники: работы по философии, психологии, социологии, музыкальной педагогики. Определена сущность таких понятий: «качество», «личностные качества», «профессиональные качества». Освещена номенклатура профессионально-личностных качеств будущего дирижера хора, важными компонентами которого являются: коммуникативность, артистичность, эмоциональность, воля.

Ключевые слова: качество, личностное качество, профессионально-личностное качество, будущий дирижер хора, профессиональная деятельность, коммуникативность, артистичность, эмоциональность, воля.

Gavrilenko Yu. D. Formation of professional-personal qualities of the future chorus conductor: theoretical aspect. In the article, the problem of formation of professional personality-qualities of the future conductor of the choir has been actualized. Choirmaster activity is the most complex of performing arts. After all, the conductor himself must create his own team, teach him, organize his own and student activities, create an artistic image of the work and implement it at the concert. For this, the conductor must possess a certain set of qualities that are necessary for professional activity. The article analyzes various scientific sources, namely: works on philosophy, psychology, sociology, art studies and musical pedagogy. The essence of the concepts of "quality", "personal qualities", "professional and personal qualities" is determined. Quality is understood as a complex of certain qualities that characterize a particular subject. Personality qualities are defined as a complex of psychic and socio-psychological properties that distinguish people. Professional and personal qualities - a set of persistent qualities that predetermine readiness for professional activity. On the basis of definite point the nomenclature of professional-personal qualities of the future choir conductor, whose important components are: communicative, artistic, emotional and will, was highlighted.

Key words: quality, personal quality, professional and personal quality, future choir conductor, professional activity, communicative, artistic, emotional, will.

Постановка проблеми. Метою сучасної освіти є формування нового типу особистості, яка повинна бути всебічно розвиненою, орієнтуватися у сучасному просторі, вміти аналізувати інформацію, вирішувати поставлені завдання творчо і креативно. У «Проекті національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 р. р.», прийнятого на III Всеукраїнському з'їзді працівників освіти (28 жовтня 2011 р.), зазначається потреба у «вихованні людини інноваційного типу мислення та культури, проектування акмеологічного освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави» [24]. У контексті сказаного вважаємо важливим розглянути номенклатуру професійно-особистісних якостей диригента, що дозволяють йому на високому рівні виконувати професійну, творчу та педагогічну діяльність.

Аналіз наукових досліджень. Першими здобутками у сфері теорії диригування були твори з філософії, мистецтвознавства та окремі статті, які недостатньо висвітлювали проблему диригентської освіти. Згодом з'явилися праці, в яких диригентська творчість розглядається суміжними науками – психологією та естетикою (Г. Єржемський і Л. Сідельніков) [7].

Лише у XX ст. почали з'являтися дослідження, які розглядають особистість диригента і його творчу діяльність багатоаспектно. Проблеми, пов'язані із формуванням необхідних якостей майбутніх хормейстерів розглядаються у різних позиціях: творчість із позицій психолого-педагогічної науки (О. Леонтьєв, Я. Пономарьов, І. Семенов); розвиток творчих якостей у майбутніх диригентів (Н. Літвінова, Л. Остапенко, Я. Пономарьова, В. Рибалки); творчість як складний, багаторівневий, системно організований процес (Д. Богоявленська, В. Моляко); проблеми розвитку техніки диригування (Г. Дмитревський, А. Єгоров, А. Іванов-Радкевич, В. Краснощоків, С. Казачков, П. Левандо, Н. Малько, К. Ольхов, К. Пігров, В. Соколов, П. Чесноков); основи педагогічного керівництва хоровим колективом (Н. Венедиктова, А. Козир,